

پاکستان

مؤلف:

کتب سید حمزہ صفوی
(عضو ہائے علمی دانشگاه تهران)

سازمان انتشارات جہاد دانشگاهی

۱۳۹۵

سرشناسه	: صفوی، سید حمزه، ۱۳۶۰.
عنوان و نام پدیدآور	: پاکستان / مولف سید حمزه صفوی.
مشخصات نشر	: تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۳۵۸ ص: جدول، نمودار، نقشه.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۲-۹۹۱-۲
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: پاکستان Pakistan
شناسه افزوده	: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ پ ۷ ص ۹ / DS۳۷۶
رده بندی دیویی	: ۹۵۴/۹۱
شماره ثبت کتابخانه ملی	: ۴۵۵۲۸۲۴

پاکستان

مؤلف: دکتر سید حمزه صفوی (عضو هیات علمی دانشگاه تهران)

گروه تحقیق: ریحانه درخشان

ویراستار علمی: سید مهدی نبوی

ویراستار ادبی: زهرا علیپور

ترجمه: نیکو شایگان

نگاره آرایه: نیکو شایگان

صاحب اثر: مؤسسه آینده پژوهی جهان اسلام (www.iiwfs.com)

ناشر: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی - مؤسسه آینده پژوهی جهان اسلام

چاپ: اول - ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۱۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۲-۹۹۱-۲

ایمیل مؤلف: safavi@ul.ac.ir

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کسی تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر یا پخش یا عرضه نماید مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سازمان انتشارات

سازمان انتشارات

نشانی سازمان انتشارات: تهران - خیابان انقلاب اسلامی - خیابان فخررازی - خیابان شهدای ژاندارمری - پلاک ۷۲، تلفن: ۶۶۹۵۲۹۴۸

مرکز پخش:

خیابان انقلاب - بین فلسطین و چهارراه ولیعصر - جنب مؤسسه نمایشگاه‌های فرهنگی ایران - تلفن: ۶-۶۶۴۸۷۶۲۵

پایگاه اطلاع‌رسانی: www.isba.ir پست الکترونیکی: info@isba.ir فروشگاه اینترنتی: www.Jdbook.ir

۲۳	مقدمه
۲۵	فصل اول: جغرافیای طبیعی و انسانی پاکستان
۲۵	موقعیت جغرافیایی کشور
۲۶	توپوگراف
۲۷	آب و هوای پاکستان
۲۹	آمار جمعیتی پاکستان سال ۲۰۱۶
۳۰	تاریخچه جمعیت پاکستان
۳۲	پوشش گیاهی و جانوری
۳۳	محیط زیست
۳۴	مساحت
۳۵	همسایگان
۳۵	ناهمواری‌ها
۳۵	ارتفاعات شمالی
۳۶	جلگه رود سند
۳۶	فلات بلوچستان
۳۶	هیدرولوژی
۳۹	رودهای پاکستان
۴۰	قنات‌ها

۴۱.....	ساختار و موقعیت ژئواستراتژیک
۴۳.....	جغرافیای انسانی پاکستان
۴۳.....	سابقه تاریخی تشکیل جمعیت و جوامع در پاکستان
۴۶.....	تراکم جمعیت
۴۷.....	هویت ملی
۴۷.....	پایتخت و شهرهای مهم پاکستان
۴۷.....	اسلام آباد
۴۸.....	راولپندی
۴۹.....	کراچی
۴۹.....	لاهور
۵۰.....	کوئته
۵۱.....	پشاور
۵۲.....	تقسیمات کشور
۵۴.....	ایالت سند
۵۵.....	ایالت بلوچستان
۵۵.....	ایالت شمال غربی
۵۶.....	ایالت پنجاب
۵۷.....	کشمیر
۵۷.....	پیشینه تاریخی کشمیر
۵۸.....	مهاجرت
۶۰.....	ساعت رسمی

۶۰	زبان و خط
۶۱	زبان‌های پاکستان
۶۴	منابع فصل اول
۶۷	فصل دوم: ساختار اقتصادی
۶۷	سیستم و ویژگی‌های اقتصادی
۶۹	بخش‌های مختلف اقتصادی
۶۹	معادن
۷۱	کشاورزی
۷۲	سیر تکامل تدبیرهای کشاورزی
۷۳	جنگلداری
۷۸	شیلات
۷۸	دامداری
۷۹	انرژی
۸۰	خط لوله صالح
۸۲	خط لوله آی پی
۸۳	خط لوله گاز تابی
۸۶	نفت
۸۹	برق
۸۹	تولید نیروی برق در پاکستان
۹۱	بنزین
۹۲	سرمایه‌گذاری خارجی

۹۵	فرصت‌های صادراتی
۹۶	شریک اصلی واردات و صادرات
۹۷	قیمت‌های واردات پاکستان
۹۸	گروه بانک جهانی
۹۹	واحد پول
۹۹	تولید ناخالص داخلی
۱۰۰	بودجه
۱۰۲	منابع داخلی و خارجی
۱۰۵	نظام مالیاتی
۱۰۷	بازار سرمایه
۱۰۷	نرخ بیکاری
۱۰۹	نظام بانکداری
۱۱۲	عواید دولت پاکستان
۱۱۴	نرخ بهره
۱۱۴	تورم
۱۱۶	رتبه پاکستان در فساد
۱۱۹	قانون مالکیت فکری
۱۲۳	حمل و نقل ارتباطات
۱۲۳	بنادر
۱۲۳	راه آهن
۱۲۴	جاده ها

۱۲۴	 ایندوس
۱۲۴	 بزرگراه قراقرم
۱۲۵	 بزرگراه اکو
۱۲۶	 فرودگاه‌ها
۱۲۶	 نظام بیمه‌ای
۱۲۸	 منابع فصل دوم
۱۳۳	 فصل سوم: سیاست و حکومت در پاکستان
۱۳۳	 تاریخ سرزمینی
۱۳۵	 دوره بریتانیا
۱۳۶	 اسلام، نیروی سیاسی - پاکستان
۱۳۸	 بررسی هرم سیاسی پاکستان
۱۳۸	 قانون اساسی
۱۳۹	 قوه مجریه
۱۴۱	 قوه مقننه
۱۴۱	 قوه قضاییه
۱۴۲	 سیستم انتخاباتی پاکستان
۱۴۳	 نخبگان نظام سیاسی
۱۴۳	 محمدعلی جناح
۱۴۴	 میرظفرالله جمالی
۱۴۴	 علی جام جم صادق
۱۴۵	 محمد علی چوهدری محمد

۱۴۵	شوکت عزیز
۱۴۵	مولانا عبدالحمید خان ہاشمی
۱۴۶	بی نظیر بوتو
۱۴۶	ذوالفقار علی بوتو
۱۴۶	عبدالقدیر خان
۱۴۷	محمد علی بوگرا
۱۴۷	یوسف رضا یلانی
۱۴۷	امین فہیم
۱۴۷	ژنرال پرویز مشرف
۱۴۸	ژنرال ضیاء الحق
۱۴۹	الطاف حسین
۱۴۹	فاطمہ جناح
۱۴۹	خیر محمد جونجو
۱۵۰	عبدالغفار خان
۱۵۰	غلام اسحاق خان
۱۵۱	عمران خان
۱۵۱	نور الامین
۱۵۱	عبدالستار
۱۵۲	لیاقت علی خان
۱۵۲	ژنرال محمد ایوب خان
۱۵۳	نواز شریف

۱۵۴		اسکندر میرزا
۱۵۴		شیخ مجیب رحمان
۱۵۴		ژنرال محمد یحیی خان
۱۵۵		شهید حسین سهروردی
۱۵۵		ممنون حسین
۱۵۶		ساختار قدرت در پاکستان
۱۵۷		کانون‌ها، مهم، قدرت در پاکستان
۱۵۷		ارتش
۱۶۰		احزاب
۱۶۱		حزب مسلم لیگ
۱۶۱		حزب مردم پاکستان
۱۶۴		سایر احزاب مهم پاکستان
۱۶۴		حزب عوامی (مردم) ملی
۱۶۴		جبهه عمل متحد
۱۶۵		نهیضت قومی مهاجر
۱۶۵		گروه‌های ذی نفوذ و فشار
۱۶۶		شیعیان و سیاست
۱۶۷		بزرگ‌ترین گروه‌های شیعیان پاکستان
۱۶۸		حزب مجلس و حدت مسلمین پاکستان
۱۶۹		تقابل ساختار فرقه‌ای پاکستان با شیعیان
۱۷۰		تهدیدات و فرصت‌های پیش روی جامعه شیعی پاکستان

۱۷۰	سیاست خارجی پاکستان
۱۷۱	پاکستان و روسیه
۱۷۱	پاکستان و عربستان
۱۷۳	پاکستان و آسیای مرکزی
۱۷۵	پاکستان و افغانستان
۱۷۷	پاکستان و هند
۱۷۹	پاکستان و بحرین
۱۸۰	محورهای سیاست خارجی
۱۸۱	روابط و همکاری با چین
۱۸۳	پاکستان و ایران
۱۸۵	نمایندگی‌های دیپلماتیک
۱۸۶	وضعیت نظامی پاکستان
۱۸۹	نیروی هوایی
۱۸۹	تجهیزات و تشکیلات نظامی
۱۹۱	نیروی زمینی پاکستان و تجهیزات
۱۹۱	موشک‌های استراتژیک
۱۹۴	نیروی دریایی پاکستان
۱۹۴	واحد‌های نیروی دریایی
۱۹۵	معرفی برخی شناورهای مهم پاکستان
۱۹۶	فرماندهی کل قوا
۱۹۷	استراتژی‌های نظامی پاکستان

۱۹۷	 عضویت در پیمان‌های نظامی
۱۹۹	 نیروهای شبه نظامی
۱۹۹	 سایر نیروها
۲۰۰	 تکنولوژی و صنایع نظامی در پاکستان
۲۰۱	 تاریخچه تسلیحات هسته‌ای در پاکستان
۲۰۲	 نظام وظیفه عمومی
۲۰۲	 سهم هزینه‌های نظامی در بودجه کشور
۲۰۴	 سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی
۲۰۵	 اداره اطلاعات (I)
۲۰۶	 امنیت عمومی
۲۰۷	 منابع فصل سوم
۲۱۳	 فصل چهارم: وضعیت اجتماعی، امور، شایسته‌ها و فرهنگی
۲۱۳	 الگوی زندگی و فرهنگ
۲۱۴	 ارکان فرهنگی و اجتماعی
۲۱۴	 پایبندی به توافقات
۲۱۴	 پایبندی به زمان و رفتارهای برنامه‌ریزی شده
۲۱۵	 دین
۲۱۶	 آموزش دینی
۲۱۸	 کارگزاران مذهبی
۲۱۸	 امور حج
۲۱۸	 دارالعلوم کراچی

۲۱۹	تشکل‌های دینی و سیاسی شیعیان
۲۲۰	توزیع جغرافیایی جمعیت شیعه
۲۲۱	نهادهای مذهبی
۲۲۲	اقلیت‌های دینی
۲۲۳	مسیحیان
۲۲۳	زرتشتیان
۲۲۳	اسماعیلیا
۲۲۳	زبان
۲۲۳	پرچم
۲۲۴	پوشش
۲۲۴	وضعیت زنان
۲۲۶	توزیع کار بر پایه جنسیت
۲۲۶	تعطیلات رسمی
۲۲۷	آداب و رسوم
۲۲۷	قوالی
۲۲۸	جشن نوروز
۲۲۹	محرّم در پاکستان
۲۳۰	تصوف و گرایش‌های عرفانی
۲۳۱	ازدواج
۲۳۲	شب برات
۲۳۳	سالگشت‌ها

۲۳۳	هنر و ادبیات
۲۳۴	موسیقی
۲۳۵	هنرهای تجسمی
۲۳۶	هنرهای گرافیکی
۲۳۶	فرهنگ مذاکره
۲۳۶	کتاب و کتابخوانی
۲۳۷	صنایع دستی
۲۳۸	معماری و ماکن دیدنی
۲۴۰	ورزش در پاکستان
۲۴۰	نظام آموزشی
۲۴۲	دانشگاه در پاکستان
۲۴۴	رسانه‌های گروهی
۲۴۵	مطبوعات در پاکستان
۲۴۶	خبرگزاری‌ها در پاکستان
۲۴۸	نشریات
۲۴۸	رادیو
۲۴۹	تلویزیون و سینما در پاکستان
۲۴۹	بهداشت و درمان
۲۵۰	رفاه اجتماعی
۲۵۰	گروه‌های خویشاوندی
۲۵۱	اجتماعی‌سازی

۲۵۱	سایت‌های مهم علمی و اسلامی
۲۵۴	منابع فصل چهارم
۲۵۷	فصل پنجم: صنعت گردشگری پاکستان
۲۵۷	توریسم
۲۵۹	مزیت‌های توریسم
۲۶۰	مضرات توریسم
۲۶۱	صنعت گردشگری در پاکستان
۲۶۲	شمار گردشگران
۲۶۲	میزان صادرات مربوط به گردشگران
۲۶۳	استراتژی صنعت گردشگری در پاکستان
۲۶۳	مشارکت اقتصادی توریسم و گردشگری
۲۶۴	سهم کل گردشگری و توریسم در تولید ناخالص داخلی پاکستان
۲۶۶	سهم مستقیم گردشگری در اشتغال‌زایی
۲۶۷	سهم کل گردشگری در اشتغال‌زایی
۲۶۷	سهم مستقیم گردشگری در تولید ناخالص داخلی
۲۶۹	صنعت گردشگری و جذب سرمایه
۲۷۱	موانع و علل کاهش گردشگری در پاکستان
۲۷۴	گردشگری و شهرهای پاکستان
۲۷۵	هتل‌ها
۲۷۶	موزه‌ها در پاکستان
۲۷۶	موزه ملی

۲۷۷	 موزه لاهور
۲۷۸	 موزه کراچی
۲۷۹	 موزه سندھ
۲۸۰	 موزه پشاور
۲۸۳	 فرودگاه‌های پاکستان
۲۸۴	 فعالیت‌های توریستی در پاکستان
۲۸۴	 نگاه کلی بر حیات وحش پاکستان
۲۸۴	 پاکستان: سرزمین ماجراجویی و طبیعت
۲۸۶	 مکان‌ها و مناطق توریستی کشور پاکستان
۲۹۹	 منابع فصل پنجم
۳۰۵	فصل ششم: تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات پاکستان
۳۰۵	 فرصت‌ها و تهدیدات پیش‌روی پاکستان
۳۰۶	 ژئوپلیتیک پاکستان: فرصت‌ها و تهدیدات پیش‌رو
۳۰۶	 فرصت‌ها
۳۰۶	 موقعیت جغرافیایی
۳۰۷	 دسترسی سرزمینی
۳۰۷	 جذابیت‌های طبیعی
۳۰۸	 نزدیکی به قطب‌های انرژی
۳۰۸	 فرصت برای اقتصاد ترانزیتی
۳۰۹	 تهدیدات
۳۰۹	 موقعیت جغرافیایی

۳۰۹	وضعیت جغرافیایی
۳۰۹	چالش‌های بحران کشمیر
۳۱۲	تهدیدات هژمونیک
۳۱۳	بررسی فرصت‌ها و تهدیدات پاکستان در سطح ملی
۳۱۳	جمعیت جوان و رو به رشد
۳۱۴	گروه‌های نظامی و ارتش
۳۱۴	تهدید به استیلا
۳۱۵	جمعیت به مثابه فرصت و تهدید
۳۱۶	تروریسم و گروه‌های تروریستی
۳۱۷	ارائه تصویر مخدوش
۳۱۷	گذار از کودتا
۳۱۷	چالش‌های سیاست خارجی پاکستان
۳۱۸	مدارس و کمپ‌های مذهبی
۳۱۹	خط لوله انرژی؛ چشم‌اندازی برای فرصت‌های اقتصادی
۳۲۰	پاکستان کشوری جهان سومی
۳۲۰	تحولات جدید منطقه‌ای
۳۲۱	اسلام و پاکستان
۳۲۱	پاکستان کشوری مسلمان
۳۲۱	شهری مهم در زنجیره کشورهای اسلامی
۳۲۱	سلاح هسته‌ای اسلامی و فرصت‌های آن
۳۲۲	فرصت‌ها و تهدیدات پیش روی پاکستان در ارتباط با همسایگان

۳۲۲	چین
۳۲۲	فرصت‌ها
۳۲۲	چین فرصت استراتژیک
۳۲۴	کریدور اقتصادی چین - پاکستان
۳۲۴	جذب سرمایه‌گذاری
۳۲۴	تهدیدات
۳۲۴	آسیب‌پذیری دهلیز اقتصادی چین - پاکستان
۳۲۶	چرخه رقابت و وابستگی
۳۲۶	هندوستان
۳۲۶	تهدیدات
۳۲۶	تداوم منازعات منطقه‌ای با
۳۲۷	روابط متزلزل
۳۲۷	تهدید نزدیکی چین به اسلام‌آباد
۳۲۸	رقابت‌های منطقه‌ای
۳۲۸	تهدید هند و ماهیت آن
۳۲۹	فاصله مهم قدرت با هند
۳۲۹	فرصت‌ها
۳۲۹	دیدگاه مثبت نخبگان برای کاهش تنش‌ها
۳۳۰	سازمان همکاری شانگهای
۳۳۰	تروریسم به مثابه سرآغاز همکاری با هند
۳۳۰	افغانستان

۳۳۰	تهدیدات
۳۳۰	چالش با افغانستان
۳۳۱	افغانستان کانونی برای رقابت
۳۳۲	فرصت‌ها
۳۳۲	فرصت پیش‌روی پاکستان در افغانستان
۳۳۲	جمهوری اسلامی ایران
۳۳۲	تهدیدات
۳۳۲	تعامل با جمهوری اسلامی ایران در پهنه تعارضات
۳۳۳	فرصت‌ها
۳۳۴	تعاملات پاکستان با قدرت‌های منطقه‌ای
۳۳۴	عربستان
۳۳۴	فرصت‌ها
۳۳۴	تاریخ منافع و همکاری مشترک
۳۳۵	تهدیدات
۳۳۵	واگرایی پاکستان - سعودی
۳۳۶	پاکستان در نقش موازنه‌گر
۳۳۷	آسیای مرکزی
۳۳۷	تهدیدات
۳۳۷	فقدان مرزهای مشترک با کشورهای آسیای مرکزی
۳۳۷	فرصت‌ها
۳۳۸	قدرت‌های بزرگ و پاکستان

۳۳۸	آمریکا
۳۳۸	فرصت‌ها
۳۳۹	تهدیدات
۳۴۱	روسیه
۳۴۱	فرصت‌ها
۳۴۱	کانال‌های اتصال روسیه به پاکستان
۳۴۲	نتیجه‌گیری
۳۴۳	منابع فصل هشتم

مقدمه

شناخت بازیگران سیاسی در عصر ارتباطات و اطلاعات اگرچه قابل دسترس شده است اما همواره به معنای کسب و دریافت اطلاعات دقیق و منسجم نیست. دهکده جهانی مک لوهان اثرگذاری واحدهای سیاسی را در سطوح مختلف مشخص تا بازیگران نهادی بین‌المللی غیر قابل برگشت ساخته است در این بستر برخی از بازیگران از اهمیت و نفوذ بیشتری برای تغییر معادلات حاکم حتی در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی برخوردار هستند بدیهی است حضور پاکستان در قاره کهن آسیا این کشور را از عقبه‌ای پربها از حیث فرهنگ و تمدن برخوردار ساخته است کما این که از تعارضات جاری و کشمکش‌های مداوم این قاره هم‌بی‌نصیب نساخته است. پاکستان بازیگر موثر و مهم در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی است برخورداری از پتانسیل بالایی جمعیتی در کنار بافت نسبی کمی از هویت‌های رنگارنگ، این کشور را با دوگانه‌های متعارض و دشوار مواجه ساخته است. ارتش قدرتمند پاکستان و توان اتمی این کشور می‌تواند ضمن تأمین امنیت داخلی بر صلح و ثبات منطقه‌ای موثر باشد در حالی که فرهنگ کشمکش و ناتوانی در پیشبرد نگرش‌های منطق محور که بعضاً ریشه تاریخی و استعماری دارد، سبب شده است عناصر امنیت بخش این کشور ریسک‌پذیر شوند.

باید گفت پاکستان در نقطه حساس جغرافیایی و حتی سیاسی در منطقه قرار دارد، حضور این

کشور در همجواری قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای نظیر چین و روسیه بدون تردید منافع ایالات متحده آمریکا را در این خصوص متاثر ساخته است از سوی دیگر در سطح منطقه نیز در تعامل با کشورهای چون جمهوری اسلامی ایران و عربستان نقش اثرگذاری دارد. آشکار است که سیاست توازن قوای این کشور تاکنون توانسته علی‌رغم کثرت مشکلات داخلی، منافع دولت‌های حاکم بر این کشور را تا حدودی تامین نماید. تصویری که در ارتباط با این کشور عموماً در سطح خارجی انعکاس یافته؛ کودتا، بی‌ثباتی، سیل و فقر را ضمن خصومت با هند به نمایش می‌گذارد این متغیرها اگرچه هر یک در نوع و مرزهای اثرگذاری خاص خود تاکنون توانسته‌اند هزینه‌های زیادی را بر جامعه این کشور و حتی ملت‌های هم‌جوار اعمال نمایند حتی نقش مکمل و سرعت بخش را برای تداوم سایر ناآرامی‌ها و رخدادها هم ایفا نموده‌اند. لذا باید گفت پاکستان سرزمین جذابیت‌های دشوار، طبیعت مسحورکننده و پرچالش و سیاستی معاصر و پیچیده است متغیرهایی که این کشور را در جهت ناامنی و عدم توسعه بیشتر می‌کشاند.

کتاب پاکستان چشم‌انداز جامع و مفیدی در خصوص شناخت پایه‌های اثرگذار بر حوزه‌ها و ابعاد سیاست داخلی و خارجی این کشور فراهم ساخته است. این کتاب فرهنگ، اقتصاد، ارتباطات، سیاست و حکومت و حتی صنعت گردشگری و توریسم پاکستان را با نگاهی تخصصی و کارشناسی مورد بررسی و تبیین قرار داده است. شناخت محورهای مختلف سیاست و ملت در پاکستان می‌تواند دید وسیع و جامعی در ارتباط با بازیگری این کشور در سطوح مختلف داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی تدارک ببیند. مطالب این کتاب با اتکا بر منابع گوناگون و گسترده در قالب کتاب، مجلات، منابع اینترنتی از دو زبان فارسی و انگلیسی تهیه شده است. شیوه تحقیق این کتاب توصیفی و تحلیلی است. حوزه وسیع مطالب این کتاب می‌تواند بسترهای پیش روی جامعه و سیاست در پاکستان را برای اقشار مختلف مرتبط با این حوزه موضوعی فراهم سازد.